

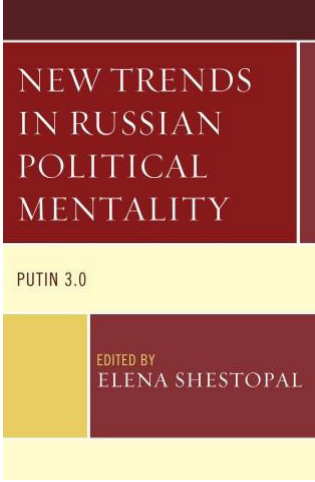
ELENA SHESTOPAL, DER., RUS SİYASİ ZİHNİYETİNDE YENİ EĞİLİMLER: PUTİN 3.0, ABD 2015, 390 S.*

Elena Shestopal, ed., New Trends in Russian Political Mentality: Putin 3.0, Lexington Books, USA 2015, 390 pgs.

Leonid SMORGUNOV**

Maxim LUKYANOV***

Sevgi KÖK****



Yayımlanmasının ardından oldukça ses getiren ve ilgi çekici bir başlığa sahip olan “Rus Siyasi Zihniyetinde Yeni Eğilimler: Putin 3.0” isimli kitap, Elena Shestopal’ın editörlüğünde hazırlanmıştır. Söz konusu eser, Rus toplumunun Vladimir Putin’in üçüncü başkanlık dönemindeki politik zihniyetini kapsamlı bir şekilde açıklamayı hedeflemektedir. Her ne kadar bahse konu eserin ismi, “Putin 3.0” olarak belirtilmişse de kitapta, çağdaş Rus siyasi gerçekliği üzerinde etkisi olan Putin’in psikolojik portresinin tanımı yapılmamıştır.

Çalışma, Kırım Krizi sonrasındaki dönemde, Rus toplumunda var olan çeşitli grupların psikolojik durumunu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda kitapta, mevzubahis ülkede Putin dışında tanınmış bir politikacının olup olmadığı sorgulanmaktadır. Yazarlar bu meseleyi test etmek için; Rusya’nın siyasi arenasındaki cumhurbaşkanı, başbakan, her iki meclisin temsilcileri, siyasi parti liderleri ve muhalefet yöneticileri gibi en önemli kişilerin figüratif algılarını analiz ederek modern Rus siyasi zihniyetinin değerlendirmesini yapmışlardır.

Çalışma, uzun yıllar önce Batı’nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ndeki (SSCB) siyasi süreçlerle ilgili yeterli

* Geliş Tarihi: 12.04.2019 – Kabul Tarihi: 15.05.2019

** Prof. Dr., St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: lvsmorgunov@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2581-2975.

*** Doktora Öğrencisi, St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü, e-posta: mledvert@mail.ru, ORCID: 0000-0002-0166-5501.

**** Doktora Öğrencisi, St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü, e-posta: kok.sevgi@mail.ru, ORCID: 0000-0001-7209-0461.

bilgiye sahip olduğunu; ancak günümüzde hem Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) hem de Avrupa'da modern Rusya'nın siyasi durumunu inceleyen uzmanların bulunmadığını net bir biçimde vurgulamaktadır. Yazarlar, uluslararası akademik çevreleri, Rusya'nın kamu ve siyasi alanlarında neler yaşandığını araştırmaya ve bu alandaki boşlukları doldurmaya davet etmektedir.

Kitap dört ana bölümden oluşmaktadır. "Rus Toplum Zihniyetinin Siyasi Psikolojik Analizi: Teoriden Deneysel Verilere" başlıklı ilk bölüm, çalışmanın teorik temellerini ortaya koymaktadır. Bu bölümde yazarlar, bugünün politik algı mekanizmalarının kısmi bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda, siyasi mekânın "sanallaştırma" sürecinin üzerinde durulmakta; bu da bir kişinin doğrudan politik bir figür veya bir kurumla daha az etkileşime girmesine neden olmaktadır. Seçimlere katılmak ise adayın programı hakkında ayrıntılı bilginin varlığını göstermemektedir. Sonuç olarak gerçek politik bilgiler, medyanın verdiği sanal siyasi imajla etkileşime girerek bir kişinin nihai seçimi üzerinde etkili olmaktadır. Böylece siyasal imgenin incelenmesi, siyaset psikolojisinde önemli bir konu haline gelmektedir. Sübjektif algının çelişkili doğası, halkın belirgin şeyleri görme yeteneğini kaybedebileceği ve şaşırtıcı derecede algısal olabileceği şeklindedir. Mevzubahis bölümün temel araştırma sorusu, siyasal imajın öznel algısı ile gerçek politik davranış arasındaki ilişkinin nasıl olduğudur. Bu bağlantıyı kurmak için yazarların mevcut veri tabanını, kendilerine göre modern siyaset psikolojisinde olmayan, birleşik bir teorik modelle bütünleştirmeleri gerekmektedir.

Kitap siyasi algı kavramını da tanımlamaktadır. Siyasi algı, diğer algı türlerinden birtakım farklılıklara sahiptir. Bu algı, kitlesel zihniyet düzeyinde olup; daima toplumun değerlerinden etkilenmektedir. Görüntüler, politik algının temel bir unsuru olarak işlev görürken; algı ise cinsiyet, yaş, eğitim vb. birtakım özelliklere dayanmaktadır. Siyasi imgenin psikolojik yapısını anlatan yazarlar, imgelerin ortak özellikleri olduğu sonucuna varmışlardır. Özellikle de politik imgelerin yapısı hem rasyonel hem de bilinçsiz bileşenlere sahiptir. Bilinçsiz bir düzeyde, duygular hâkimdir. Çalışma, Rusların siyasi görüşlerini rasyonel olarak açıklamadıklarını;

ancak bu konuda savunma yapabileceklerini göstermiştir. Önceki araştırma deneyimlerine bakıldığında, yazarlar istikrarsız siyasi sistemlerde vatandaşların rasyonel değil; duygusal tercihleri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kişilik çalışmasında Charles Osgood tarafından ele alınan çekicilik, güç ve etkinlik gibi kavramlar, politik imajları karakterize etmek için kullanılmaktadır. Bu özellikler, kişiselleştirilmemiş politik nesnelere tarif etmek için de kullanılabilir. Yazarlar, daha kesin bir sonuç elde etmek amacıyla siyasal imgenin görsel ve sözlü bileşenlerini ayrı ayrı değerlendirmişlerdir. Politik imgeleri tercüme etme aracı olarak internet ve televizyonun baskınlığı görsel bileşen bağlamında özel bir öneme sahiptir.

Araştırmacılar, politik algıları etkileyen dört grup siyasi ve kültürel faktör belirlemişlerdir. İlk grup, bir toplumun temel kültürel özellikleri olan vatanseverlik ve milliyetçiliği içermektedir. Rus toplumunda da ulusal kimliğin “tanıdık/yabancı”, “dost/düşman” gibi zıtlık ilkeleri üzerine kurgulandığı belirli bir tür milliyetçiliğin varlığı söz konusudur. Çünkü Rus makamları, ülke imajını ‘kuşatılmış bir kale’ olarak nitelendirmektedir. Bu durum, 2014 yılının Mart ayındaki olaylar ve Rusya’ya karşı Batı yaptırımlarından sonra güncellenmiştir. Bununla birlikte yazarlar, eğitilmiş Rus toplumunun önemli bir bölümünün geleneksel arzusunu ve özellikle de siyasal seçkinlerin etkileşiminin karşıt doğasını belirleyen “teknolojik ve insani” standartlara dikkat etmemektedir.

Yazarlar, güç merkezli bir toplumun oluşumuna yol açan Rus Ortodoks Kilisesi’nin tutumuna ve etkisine atıfta bulunmuşlardır. Bu, devlet başkanına stratejik bir rol verildiği şeklinde bir izlenim yaratmaktadır. Rus Ortodoks Kilisesi’nin tutumlarından etkilenen fikir, ülkeyi olası iç ve özellikle dış tehditlerden kurtarabilen güçlü bir lider ihtiyacından doğmaktadır. Devlete olan sevgi ve güven, insanlar için rasyonel konulardan çok daha önemlidir. Örneğin Putin’e olan destek, ülkenin ekonomik durumundaki bozulma döneminde %86’ya düşmüştür; lakin Rus liderin aynı dönemde Rusça konuşan nüfusu Rusya dışında da korumayı amaçlayan parlak bir dış politika mesajı olduğu da bilinmektedir.

Rusya'daki 2011-2012 seçim döngüsü, nüfusta çeşitli grup görüşlerinin kutuplaşmasına neden olmuştur. Çoğunlukla büyük şehirlerdeki insanlar, seçim sonuçlarının nesneliliği ve politik gidişatin seyri hususunda şüpheliyken; küçük kasaba ve kırsal alanlardaki insanlar genelde Putin'e olan şahsi desteklerini dile getirmişlerdir. Günümüzde halk, dış politika alanındaki odağını Suriye'de rejim değişikliğinin önlenmesi ve 2014 senesinin Mart ayında Kırım'da gerçekleştirilen referandum sürecindeki başarılarla çevirmiştir. Ayrıca yazarlar, aynı dönemde Rusya'nın "şehir-köy", "merkez-il" ve "kuzey-güney" çizgilerindeki polarizasyonun arttığını ve seçmen davranışında görülen farklılaşmanın daha da belirgin olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Bir adayın seçimlerdeki imajının çekiciliği, büyük ölçüde seçim koşullarına bağlıdır. Nitekim 2012 seçim kampanyası sırasında siyasi imaj algısı önemli bir değişime uğramıştır.

Putin, üçüncü başkanlık döneminde siyasal sistemin bir unsuru olarak algılanmaya başlanmıştır. Rus liderin imajı sayesinde, siyasi liderlik faaliyetleri de daha büyük çapta algılanmaktadır. Zira kitlesel algı konusunda parlamento veya siyasi partilerin görüntüleri önemli bir role sahiptir. Araştırmacılar, toplumun önemli bir kısmı başkanı desteklediğinde ve diğer siyasi enstitülere güven olmadığında; demokratik olmayan, yozlaşmış ve etkisiz güç olarak adlandırılan bir paradoksun ortaya çıktığını kaydetmişlerdir.

Yazarlar cinsiyet, yaş, eğitim ve politik imaj algısı gibi faktörler arasındaki ilişkiyi de tanımlamaktadır. Televizyon, politik imaj oluşumu için en önemli kanallardan biridir. Çalışma, Rus televizyonunun 2014 döneminden bu yana aşırı siyasallaştığına ve aynı zamanda televizyon tarafından oluşturulan makamların imajlarının belirsizliğine de dikkat çekmektedir. Araştırmacılar, bu ikilemi "her şey iyi-her şey kötü" formülüyle tanımlamaktadır. İnternet, insanların kaygılarını tartışmasına izin verirken; aynı zamanda onlara alternatif gündem ve liderler de sunmaktadır. En çok siyasallaştırılmış sosyal platformlar olarak Facebook ve Twitter tanımlanmaktadır. Bu platformlarda ise sosyal medya fenomenleri gündemi belirlemektedir. Düşüncelerini paylaşan insanlar fikirlerini sağlam bir şekilde aktarmakta ve sıradan kullanıcılar da

bunları kabul etmektedir. Yani lider, esasen demokratik olmayan bir merkezci model uygulamaktadır. İnternette kullanılan memler¹ de siyasi imgeleri yayınlamak için önemli bir araçtır.

Kitabın “Çeşitli Siyasi Nesnelerin Çalışma Metodolojisi” isimli ikinci bölümünde, çok sayıda açık uçlu soru, anket, değerlendirme, görüşme, test ve bitmemiş cümleleri tamamlama tekniğine dayalı çalışmalar gibi her biri ayrı ayrı siyasi sonuçları elde etmek için kullanılan araştırma yöntemleri açıklanmaktadır. Örneğin araştırmacılar, katılımcılara yetkililerin algularını grafiksel olarak göstermelerinde istedikleri psikolojik çizim yöntemini kullandırmışlardır. Kayda değer olan ise araştırmacıların, katılımcıların gösterdiği karakterleri yorumlama şekilleridir. Örneğin tacin görüntüsü, kutsal bir güç algısı ve monarşik değerlerin varlığı olarak yorumlanmaktadır. Aynı zamanda yazarlar, 2014'teki kuronların 2013'tekinden daha az boyandığını da belirtmişlerdir. Ancak gücü gösteren çizimlerin sayısı önemli ölçüde artmıştır. Buna ek olarak mevzubahis araştırmada uygulanan üç politikacının siyah-beyaz fotoğraflarını gösterme yöntemi de oldukça ilginçtir.

Siyasi liderlerle ilgili çeşitli bilgi toplama yöntemlerine rağmen; yazarlar farklı türden politikalar için genel bir gereklilik standardı olmadığını belirtmişlerdir. Siyasi psikologlar, karşılaştırmanın yapılabileceği standart gereklilikleri geliştirmek için yeterli dayanağın olmaması sorunuyla karşı karşıyadır. Zamanla değişen politikacıların kalite değerlendirmelerini yapmak oldukça sorunlu bir süreçtir. Bununla birlikte, bir politikacının aynı niteliklerine yönelik farklı tutumlar ve bu değişikliklerin nedenleri arasında bir bağlantı bulmak da önemlidir. Yazarlar, nadir durumlarda bu tür değişikliklerin politikacının kendisinden kaynaklandığını kabul etmektedir. Belki de yeterli değerlendirme eksikliğinin nedenlerinden biri de halkın bunu aşırı bir politika nesnesi olarak algılamasıdır. Rus kamuoyunun bir dizi politik konuya verdiği cevaplar, genel olarak kaotik ve bilinçdışı şekilde

1 R. Dawkins'in ortaya attığı kültürel iletim birimidir. Dawkins “nesiller değiştikçe, kültürel ve sosyal içerikler bir sonraki nesile memler tarafından aktarılmaktadır” demektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Dawkins Richard, *The Selfish Gene*, Oxford University Press, USA, 1976.

nitelendirilmektedir. Bu durum, ilişki özünün sosyolojik yönden değerlendirilmesinde birtakım zorluklar yaratırken; sadece durum değerlendirmesini mümkün kılmaktadır.

Grafik bir imgeyle yazarların politik algılarına cevap verenler, bireysel kurumları ve politikacıları analiz etmiştir. Araştırmacılar, okurun Rus siyasi gerçeklik görüntülerinin özünü daha iyi anlamasını sağlayacak olan bireysel siyasi kurumların işleyişinin tarihsel olarak belirlenen özelliklerini de açıklamıştır. Yazarlar, katılımcıların çizimlerinin karakteristik özelliklerinden bahsetmekte ve bunlar kısa ama özlü bir analizle okuyucuya aktarılmaktadır. Örneğin yetkililerin imaj içeriklerini uzun süreli gözlemler temelinde karakterize eden araştırmacılar, Rus vatandaşlarının çoğunda, gücün; çeşitli tehditlere karşı korunmaya yönelik karmaşık bir mekanizma olarak algılandığı sonucuna varmışlardır. Aynı zamanda halka açık olmayan hükümet yöntemleri de devlet görevlilerinin davranışlarına hâkimdir. Vatandaşların, Başbakan Dmitriy Medvedev'den hızlı demokratikleşme, muhafazakâr bir gelişme ve daha kademeli bir modernizasyon gibi beklentileri de vardır.

İnsanlara göre iktidara kimin dâhil olduğunu merak eden yazarlar, katılımcıların büyük bir kısmıyla belirli bir kişinin iktidara ulaşabilmesindeki en önemli kıstasın o kişinin yaratabildiği etki olduğu sonucuna varmıştır. Belirli bireyler arasında, çeşitli devlet kurumlarında çalışanlardan ve büyük işletme temsilcilerinden daha çok medya kişilikleri olan kişiler “oligark” olarak adlandırılır. Anket sonuçlarına göre, ankete katılanların yarısının devlet başkanı dışında hiç kimsenin ülkedeki sosyo-ekonomik durum üzerinde gerçek bir etkiye sahip olmadığına inanmaları, yazarlar tarafından tespit edilmiştir. Ancak vatandaşlar tarafından başkan figürünün, iktidardaki en etkili kişi olarak merkezi konumda yer aldığını not etmemek de mümkün değildir. Yazarlar, genel olarak vatandaşların, hükümetin yargı koluna güven duymadığını ve genellikle de bu kurumları “yetersiz” olarak gördüklerini belirtmektedir.

Putin'in üçüncü başkanlık dönemiyle ilgili anketi yanıtlayanlar, Rusya'da gerçekten güçlü bir siyasi muhalefet olduğuna inanmaya meyilli değillerdir. Ankete katılanların önemli bir kısmı, Devlet

Duması'nın gerçek ve bağımsız bir siyasi varlık olduğuna inanmamaktadır. Bu bağlamda kitabın yazarları, parlamento dışı muhalefetin temsilcilerinin portrelerini de yeni bir figür olarak sunmuştur. Bunlar; Blog yazarı Alexei Navalny, Sol Cephe hareketinin lideri ve Moskova Belediye Başkanı Sergey Udaltsov ve Yukos Petrol Şirketi eski Başkanı Mikhail Khodorkovsky'dur. Bahsi geçen insanlar, günümüzde muhalif imaj yaratarak vatandaşların gözünü büyük ölçüde doldurmakta ve meslek grupları arasına dâhil edilmeleri, şüphesiz ki çalışma resminin bütünlüğünü tamamlamaktadır. Yazarlar, ezici sayıda katılımcının sokak muhalefetinin uygulanabilirliğine inanmadıklarını belirtmektedir. 2017'de alternatif bir lider olarak görülmeye başlayan Alexei Navalny, dört yıl önce insanlar tarafından şüpheyle yaklaşılan bir isimken; şu anda söz konusu insanlar iktidar otoriteleri tarafından yönetilen bu muhalefeti kabul etme eğilimindedir. Halk, muhalefetin "mevcut yetkililerin tarzına benzer şekilde" davranacağına inanmaya meyillidir. Bu siyasi figürlerin imaj algılarının incelenmesi, bugünkü muhalif imaj algısının ideal biçimde anlaşılmasını da mümkün kılmaktadır.

Bununla birlikte analizdeki kilit ismin, Rusya'nın hükümet sistemini önemli ölçüde temsil eden Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin olduğunu not etmek önemlidir. Putin'in imajının algılanması, vatandaşların Rusya'nın modern politik gerçekliğine dair algılayış özelliklerini anlamak için de oldukça önemlidir. Araştırmacılar ilginç bir algı paradoksuna da dikkat çekmektedir. Yani insanlar bir yandan siyasetteki belirli figürleri olumlu olarak algılarken; diğer yandan da siyasal sistemi bir bütün olarak olumsuz şekilde algılayabilmektedir. Örneğin ankete katılanlar, Putin'in etkinliğini olumlu yönde değerlendirirken; ekibindekilerin siyasi başarıslıklarını dile getirmişlerdir.

Kitap, günümüzde siyasi imgeleri insanların mevcut kültürel değerlerin kökenlerini anlamak ve açıklamak için dünden bugüne tarihi bir bakış açısı sağlamaktadır. Böylesi bir ortamda katılımcıların algısının "iyi kral ve kötü boyarların" karşıtlığının tezahürü olduğunu söyleyebiliriz. Tarihsel çağ değişmesine rağmen; bu kadar eski kültürel öğelerin siyasi gerçeklik algısını etkilemeye devam ettirdikleri de bir gerçektir. Belki de bu algı

paradoksu, çok sayıda modern Rus tarafından iktidar imajının kültürel algısını anlama anahtarı olup; tüm bunlar, lider merkezli politik sistemi oluşturmaktadır.

Araştırmacılar, Rusya’da iktidar imajını anlayabilmek için siyasette ve kilit kurumlarda en tanınır kişilerin figüratif algı analizlerine bakılmasını önermektedir. Kitap, Sovyet tarihi modern katılımcılarının figüratif algılarının, Yeltsin ve Putin’in başkanlık dönemlerinin ve Medvedev’in başbakanlığının kısa bir açıklamasını sunmaktadır. Bireysel iktidar öznesi görüntü algılarının toplamı, muhtemelen halkın iktidar imgesi hakkındaki genel algılarının bir resmini de vermelidir. Ancak okuyucu, modern Rusya’da var olan ilginç paradoksları ortaya çıkaran özel şahıs algılarının oldukça büyük bir tuvalini almaktadır. Örneğin mevcut “iyi kral ve kötü boyarlar” paradoksu gibi. Bu çalışma, söz konusu arkaik imgenin kitle bilincinde neden hala var olduğu sorusuna doğrudan bir cevap verememektedir. Ancak uzun vadede var olan soruları yanıtlayabilmelerini sağlayacak politik algılamalar, insanların politikaya katılımlarını ve politikaya katılım alanındaki mevcut bilimsel temelin eksik unsurlarını açıklamaktadır. Ayrıca yazarlar, kendileri tarafından başlatılmayan bir iktidar konusunun algılanmasındaki değişim ile siyasi gerçeklik arasında bir ilişki bulmanın zor olduğunu da not etmişlerdir. Diğer bir deyişle çalışma, figüratif iktidar algısını eleştirel bir biçimde etkileyen evrensel kalıcı/geçici faktörleri ve dolayısıyla daha sonraki siyasi katılımları gösterebilecek teorik bir alanı boş bırakmıştır.

Tüm bunlarla birlikte yazarlar, eserde çeşitli yöntemlerin uygulanması yoluyla modern Rus toplumunun güç algısının büyük bir araştırmasını sunmuşlardır. Çalışma, araştırmaya katılanlar tarafından yazılan politik konu imajlarının portrelerini içeren bir referans aracıdır. Çalışma sonuçlarının hem sosyal hem de politik araştırma alanındaki uzmanların ilgisini çekeceği düşünülmektedir.

Leonid SMORGUNOV
Maxim LUKYANOV
Sevgi KÖK